

5. mai 1995

T A R

Arbeiderbladet ● 7

I HISTORIENS LYS

På hjemmefronten

Sommeren 1940, da Hitler seiret på alle fronter, innstilte store deler av den politiske, økonomiske og administrative eliten i Oslo seg på et varig tysk-nazistisk herredømme i Europa. I juni startet Stortingets presidentskap og representanter for det norske Administrasjonsrådet forhandlinger med okkupasjonsmakten om å opprette et norsk riksråd, som skulle avløse Administrasjonsrådet.

En av de tyske betingelsene for et riksråd var at kongen og regjeringen i London måtte avsettes. 15. juni utarbeidet Høyesterett et PM om at dette ville være ulovlig. Men helt fram til riksrådsforhandlingene ble avbrutt i september, unnlot høyesterettsjustitiarius Paal Berg å gjøre PM-et kjent for de norske forhandlerne, som kapitulerte for det tyske kravet alt 18. juni.

Selv gikk Paal Berg (ifølge Gunnar Jahn) 17. juni, da Frankrike hadde kapitulert, inn for å be kongen abdisere til fordel for sønnesønnen, nåværende kong Harald. Samtidig sendte han flere anmodninger til London, der han ba konge og regjering om ikke å blande seg inn i riksrådsforhandlingene ved å uttale seg om dem.

«Nygaardsvolds regjering fikk et notat»

Planene om et riksråd ble som kjent endelig torpedert da Hitler tok Quislings parti i hans motstand mot Reichskommissar Terbovens strategi for å samarbeide med den norske samfunnseliten. 25.

september ble alle norske politiske partier utenom Nasjonal Samling forbudt, og Terboven oppnevnte en kommissarisk NS-regjering. Etter dette beveget den norske eliten seg over på en motstandslinje.

Sommeren 1941 var høyesterettsjustitiarius Paal Berg, ved siden av Gunnar Jahn og Einar Gerhardsen, ledende i den såkalte Kretsen, som senere skulle etablere seg som Hjemmefrontens Ledelse (med Paal Berg som formann). Kretsen var ikke bare opptatt av å bygge ut den illegale motstanden mot tyskerne. Den brukte mye tid og krefter på å legge forholdene til rette for at den selv skulle overta regjeringsansvaret når Norge igjen ble fritt, på et delvis anti-parlamentarisk grunnlag.

I september 1941 kom rådmann Paul Hartmann til London som utsending fra Kretsen i Oslo. Han hadde med seg til Nygaardsvolds regjering et notat som var utarbeidet av blant andre den samme Paal Berg som året før hadde holdt Høyesteretts PM skjult for riksrådsforhandlerne. Notatet lød:

«Det i 1936 valgte storting kan etter den alminnelige oppfatning her i landet ikke sies i sin helhet å ha holdt mål.

Og i folkets øyne er det blitt skandalisert ved presidentskapets opptreden i månedene juni-september 1940. Det bør merkes at man den gang hadde Høyesteretts PM av 15. juni å skyte seg inn under.

Da regjeringen er utgått av Stortinget av 1936, forutsetter man derfor i Norge at regjeringen stiller sine plasser til disposisjon så snart Kongen er kommet på norsk jord igjen. Dette så meget mer som det etter de irregulære og til dels anarkiske forhold i Norge i dag kreves en regjering som for den helt overveiende del består av menn som etter sitt virke under okkupasjonstiden har fått det nødvendige inngående kjennskap til forholdene og ikke minst til enkeltpersonene her i landet. Å finne de hertil skikkede menn skulle neppe være vanskelig.

Til alt dette kommer at man i Norge anser de gamle partigrensene for bortfalt, og av den grunn legger man stor vekt på at den regjering som før krigen fungerte som en partiregjering, blir avløst av en som motsvarer de endrede politiske forhold.

Den regjering som Kongen så utnevner og som forutsettes å bli sittende til forholdene er blitt så stabile at stortingsvalg kan finne sted, forutsettes å fremlegge et arbeidsprogram for den nærmeste tid, samt å søke folkets tilslutning til dette og til sin egen sammensetning gjennom en folkeavstemning.

Stortingsvalg forutsettes avholdt senest et år etter Kongens hjemkomst.

I tidsrommet fra våpenstillstanden til Kongens gjenkomst kan det bli nødvendig at Kongen oppnevner en regjeringskommisjon til å forestå administrasjonen i landet.»

HARALD BERTSEN
historiker

